

Отримано: 13 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: fliegekunst@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-160-164

Івашкевич Л. С., Ніколаєнко К. В. Анімалістична символіка україномовного та німецькомовного лінгвокультурного просторів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 160–164.

УДК: 81-112:39

Івашкевич Леся Сергіївна,

Ніколаєнко Катерина Володимирівна,

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», м. Київ

АНИМАЛИСТИЧНА СИМВОЛІКА УКРАЇНОМОВНОГО ТА НІМЕЦЬКОМОВНОГО ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРІВ

Статтю присвячено дослідженню національно-культурної спадкоємності та мовної репрезентації анімалістичної символіки як складової національної мовної картини українського та німецького лінгвокультурного просторів. Виявлено природу та суть архетипів, їх значення для формування та розвитку національного менталітету, виділено традиційні для української та німецької лінгвокультур анімалістичні символи, описано їх спільні та відмінні для обох народів значення.

Ключові слова: символ, архетип, лінгвокультурний простір, зооніми, фразеологізми з анімалістичним компонентом.

Івашкевич Леся Сергеевна,

Николаенко Екатерина Владимировна,

*Национальный технический университет Украины
«Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского», г. Киев*

АНИМАЛИСТИЧЕСКАЯ СИМВОЛИКА УКРАИНОЯЗЫЧНОГО И НЕМЕЦКОЯЗЫЧНОГО ЛИНГВОКУЛЬТУРНЫХ ПРОСТРАНСТВ

Статья посвящена исследованию национально-культурного наследия и языковой репрезентации анималистической символики как составляющей национальной языковой картины украинской и немецкой лингвокультур. Определены природа и суть архетипов, их значение для формирования и развития национального менталитета, выделены традиционные для украинской и немецкой лингвокультур анималистические символы, описаны их общие и отличительные для обоих народов значения.

Ключевые слова: символ, архетип, лингвокультурное пространство, зоонимы, фразеологизмы с анималистическим компонентом.

Lesia Ivashkevich,

Kateryna Nikolaienko,

National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Kyiv

ANIMALISTIC SYMBOLICS OF THE UKRAINIAN AND GERMAN LINGUOCULTURAL SPACES

The article deals with the investigation of the national cultural heritage and language representation of the animalistic symbolics as a part of the national language world views of the Ukrainian and German linguocultural space. The nature and the essence of the archetype is found out, their meaning for the formation and development of the national mindset is shown. In the article the most traditional for the Ukrainian and German linguocultures animalistic symbols and their semantic filling are disclosed. Thus, for Ukrainian linguoculture the most important animalistic symbols, that have found their expression in the multiple language forms, are the symbols of the dog, horse, pig, bear, wolf, birds and fishes. For the German people these are hare or rabbit, fox, owl, ape, cuckoo, cow, dog and bear. Some of these animalistic archetypes reveal the same features in the both ethnical spaces, but mostly they have different meaning and different semantics in the idioms. The comparison of the semantic filling of the animalistic symbols can play an important role in the theory and practice of translation between the both languages.

Key words: symbol, archetype, linguocultural space, zoonym, idioms with the animalistic component.

Сучасний етап розвитку мовознавства визначається антропоцентричною парадигмою, що спрямовує об'єкт лінгвістичних розвідок у поле лінгвокультурного співставлення. Зростання інтересу до особливостей формування національного лінгвокультурного простору є результатом нинішніх глобалізаційних процесів, які піднімають питання міжкультурного діалогу. Вивчення особливостей світогляду різних народів та їх мовних виражень складають важливий напрямок розвитку сучасних мовознавчих досліджень, основу яким заклад ще В.ф.Гумбольд у праці «Über das vergleichende Sprachstudium in Beziehung auf die verschiedenen Epochen der Sprachentwicklung», у якій він виразив думку про те, що відмінності мовних систем не зводяться до розбіжностей «знакового» характеру, а значною мірою базуються на різниці у світоглядах народів.

Питанням національної специфіки лінгвокультур присвячені роботи таких дослідників як Ф. Герман, В.В. Іванов, Г.І. Гнатюк, О.А. Корнілов, М.М. Маковський, Г.В. Микитів, В.А. Завадська. Робота ґрунтується на працях К.Г. Юнга, Ч. Морріса, М.М. Маковського, В.А. Завадської.

Метою статті є виявлення та порівняння мовної репрезентації анімалістичних символів німецької та української лінгвокультури. Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких завдань: виявити мотивацію анімалістичної символіки у свідомості українців та німців, з'ясувати її основні характеристики в обох мовах; проаналізувати фразеологізми з анімалістичним компонентом за їх емотивною оцінкою.

Порівняльний аналіз анімалістичних символів проводився на базі наукових праць В.М. Войтович, В.В. Карімової, Р.Х. Завадської, В.М. Мокиєнко, Д.Г. Мальцевої.

Символ традиційно розглядається як семантична категорія, що має зовнішній вираз (звуковий, графічний), пов'язаний із предметом, річчю та поняттям (сигніфікатом) [10]. Однією з головних його особливостей є множинність значень, що виявляють себе по-різному у різних контекстах; поєднання і взаємодія цих значень завдяки дії аналогії й асоціативних зв'язків; конденсація, компресія багатьох ідей, відношень як виразників символічних значень; поляризація значень, що передаються одним і тим же референтом на різних семантичних полюсах. Контекстуальне оточення слова-символу зумовлює перерозподіл сем, зміну їхньої активності [8].

Мотивація символів може пояснюватися як позамовними, так і власне лінгвістичними чинниками, тому виникнення лексеми-символу з одного боку закорінене в історико-культурному середовищі, а з іншого боку – в зумовлених народними уявленнями семантичному підґрунті [2, с. 176].

Представники аналітичної психології розглядають символ не як атрибут свідомої діяльності, а як можливість опосередкованого вияву підсвідомого змісту символу не лише в індивідуальній психіці, а й в етнічній культурі. К. Г. Юнг виводив походження символів від колективного несвідомого, порівнюючи символ із міфом [11].

Одним зі змістів колективного несвідомого є архетип – первинна схема образів, у яких узагальнено досвід людства. Архетипи колективного несвідомого виявляють себе у фольклорних образах-символах. Саме архетипи є своєрідним джерелом для появи символіки, яка впливає на нашу свідомість, бо «дія архетипу, незалежно від того, чи має вона форму безпосереднього досвіду, чи відображається через слово, сильна тому, що в ньому говорить голос, потужніший від нашого власного» [11, с. 337].

К. Г. Юнг остаточно утвердив термін «архетип», розглядаючи його як основний позасвідомий засіб передачі найціннішого людського досвіду від покоління до покоління у формі підсвідомих символів, як закорінений у мові та міфі складник колективної пам'яті, у якому акумульована мудрість людства. Прадавні архетипи колективної підсвідомості людства знову й знову постають у міфах, релігіях, снах і фантазіях, проникаючи у всі види мистецтва, у літературу і в народну творчість. Повторюючись тисячі разів, вони формують певні сталі моделі, здатні відроджуватись і виявляти себе в різні епохи у різних образах. Отже, у кожній людині функціонує колективне неусвідомлене, утворене зі сфери інстинктів і їх відповідників – архетипів» [3, с. 134].

У народному уявленні природні явища стали носіями різноманітних внутрішніх потрясінь, глибоких почуттів, викликаних силами, що не залежать від людини. Звідси народилася розмаїта й багатогранна символіка, зумовлена стародавніми поглядами на явища, за якими наші предки часом із жахом спостерігали [5, с. 102].

Феномен розуміння символічної природи мови пов'язаний із проникненням у багатомірність духовного світу, що іманентно виявляється в модальностях архетипу, мови, світобачення. Проблема архетипів та їх відносна стійкість до впливу часу, порушена К. Г. Юнгом, була детально опрацьована його послідовником Е. Нойманом. Він пов'язує діяльність свідомого й несвідомого і вважає, що свідомість може розвиватись лише там, де вона зберігає живий зв'язок із творчими силами підсвідомості.

Розрізняють **природні і культурні** архетипні символи [8]. Природні походять із несвідомого змісту психічного, їх можна простежити аж до витоків – архаїчних коренів. Культурні символи використовувалися для вираження вічних істин, пройшли через процес свідомого розвитку і стали колективними образами, прийнятими цивілізованим суспільством. Ця група символів зберігає риси первинної конотації, може викликати вагомий емоційний резонанс і є складником загальнолюдського менталітету.

Традиційне слово-символ є вербальним утіленням елементів обряду, тобто семіотично маркованим стосовно відповідного обряду. Більшість архетипних символів – ритуальні. Оскільки обряд – своєрідний контекст, у якому реалізується семантика символу, то на вербальному рівні таким контекстом є відповідний текст [8]. В.Г. Микитів визначає символ як вербальний знак, семантика якого є результатом переосмислення на асоціативному рівні його прямих і переносних значень під впливом контексту. Саме таким поняттям символу ми користуємося у даному дослідженні.

Символи для одного і того ж конкретного денотата в різних народах можуть відрізнятися, і навпаки: один і той самий предмет чи слово в різних лінгвокультурах буде символом різних явищ.

Проведемо порівняння анімалістичної символіки українського та німецького лінгвокультурного простору.

Як свідчить Войтович В.М., міфологія українців невід'ємно пов'язана з образами різних тварин. Чільне місце серед тотемних уявлень українців, які вірили, що певний звір або птах є захисником певного роду чи племені, посідали тварини, які були втіленням позитивних чи негативних якостей. Він розглядає пантеон тваринного світу давніх українців, до якого увійшли *байбак, баран (овен), білка, бобер, ведмідь, верблюд, вівця, вовк, вузь, гадюка, горностай, жаба, заєць, їжак, кажан, кінь, кіт, коза, корова, крит, куниця, лев, миша, олень, осел, рак, свиня, собака, соболь, тур, і навіть черв'яки, черепаха і ящірка*. Птахи також вважалися священними істотами і символами безсмертної душі, божественного прояву, духів померлих [1, с. 421-573].

Серед анімалістичних символів, що традиційно мали найбільше значення для українського народу, перш за все виділяють символи *собаки, коня, свині та кабана, ведмедя, вовка, птахів, риби*. Розглянемо їх детальніше.

Собака – символ вірного друга, надійного і непідкупного помічника, яким він був для людини протягом багатьох тисяч років. Разом з тим, може бути нерозумним брехуном, ненаситним злодієм.

Образ собаки виражає людину-носія найкращих морально-душевних якостей: вірності, простоти і чесності (*«дивитися собачими очима»*) – викликає довіру ще й тим, що сам з недовірою ставиться до всього чужого і незнайомого. Відстоюючи справедливість, вступає в двобій із будь-яким суперником, в тому числі, значно сильнішим, хоч це прирікає його на поразку. Проте, хоча собака і доводив не раз свою вірність людині, його часто зневажають, не пускають в хату навіть взимку, звідси і виникають вирази на кшталт *«собаче життя», «собача смерть», «прогнати як собаку» «як собак нерізаних», «собаці (псу) під хвіст», «ганяти собак» (про нероб), «собака на сні»*. Зневажливо на літню людину кажуть *«старий пес»*, зооніми *«собака»* та *«сука»* використовуються як лайливі.

Кінь був чи не єдиним засобом для пересування, що дозволяв вільно долати великі відстані, тому до коней в українців, особливо чоловіків, таке особливе, шанобливе, а іноді ледь не священне ставлення. Кінь був символом вірності, відданості,

швидкості та витривалості, пов'язаним з родючістю і смертю. Кінь часто виконував роль провідника до іншого світу, по-радника і друга.

В українській казці кінь постає надійним товаришем, побратимом героя. Особливого значення набув кінь за часів козацтва. Кінь – добрий товариш козака, вірний до могили, часто проводить його в останню дорогу. Звідси і мотивація таких фразеологізмів як «бути на коні» – бути (почувати себе) у вигідному становищі, «хід конем» – про рішучий засіб, який застосовують у крайньому випадку.

У міфологічному українському світогляді чітко розрізняються образи **свині** й **кабана** (вепра). Зазвичай кабан є втіленням чоловічої сили, міцності. Свиня – з силою землі, теплом і родючістю. Образи кабана і свині пов'язують з сонцем та аграрним культом. Хоча в українській фразеології знаходимо одиниці, які характеризують цю тварину досить негативно. В.В. Жайворонок вказує на те, що згодом свиня стала нечистою твариною, яка асоціюється з брудом, болотом, нечисто, з чимось поганим («*підкладати свиню*»), зарозумілістю («*величається, як свиня*»), незнанням («*знається, як свиня на перці*»), відсутністю смаку й неохайністю («*пристало, як свині наритник*», «*як свиня в дощ*»). А кабан символізує огрядну людину («*роз'ївся, як кабан*»). Ці символи часто згадувалися і згадуються не лише у фразеологізмах.

Ведмідь в українській міфології є символом господаря, гарантом добробуту. Також символізує воскресіння, нове життя, бо виходить наверх із свого барлогу [1, с. 553-554]. Цікавий той факт, що, наприклад, на відміну від оленя чи коня, які зображуються звичайними тваринами, той самий ведмідь виступає рівним людині – він грає на дуді і скрипці, п'є у шинку горілку, грає в карти, танцює. Тобто ведмідь – не слуга. Він брат і товариш. І це теж дає нам деякі підстави говорити про ведмеда як про тотемну тварину.

У фразеологізмах тварину наділено різноманітною народною символікою: сили («*Міцний, як ведмідь*»), незграбності («*Ізвивається, як ведмідь у танці*»), невдоволення («*Бурчить, як ведмідь*»), відлюдності («*Живе, як ведмідь у барлозі*»), певною мірою одержимості («*У ведмеда десять пісень і все про мед*»);

Вовк є символом хижацтва, невгамовного голоду, швидкості, його іноді навіть не називали «вовком», замінюючи цей зоонім евфемізмом «дядько», бо боялися, щоб не наробив лиха на подвір'ї. У фразеології він має більше негативні конотації: символізує невдячність («*Годуй вовка, щоб він тебе з'їв*», «*Скільки вовка не годуй, він усе в лис дивиться*»), злість, жорстокість («*Вовк не такий лихий, як недобрій*»). Іноді значення символу тварини змінюється після її приручення (особливо чітко це простежується у героїко-фантастичних казках): небезпечний і злий вовк в деяких сюжетах стає твариною-союзником («*вовчик-братик*»)

Як пише В.В. Завадська, одна з авторів книги «100 найвідоміших образів української міології», **птахи** в міфології багатьох народів є творцями всесвіту. Ніким не народжені, вони вже існували, коли не було ще ні неба, ні землі, а лишень одне «широке море» (яке було завжди). Вони символізують повітряну стихію, а повітря, як відомо, легке й може проникати всюди. Птахи сполучають світ земний і небесний. Вони також є символом свободи («*тримати, мов пташку у клітці*», «*битися, мов пташка у клітці*»). А демонізований образ **ворони** весь пронизаний негативною семантикою («*поки ворони очі не виклюють*»)[11].

Що ж до символу **риби** в українській міфології, то вона, як відомо, живе у воді. А вода – це праматір світу. Саме з води, за міфами й легендами різних народів, виникло все живе. Отож риба, як і вода, символізує життя, очищення, здоров'я і плодючість. Риба пов'язується також зі святом весняного відродження, воскресіння природи. В Україні шанують міфічну рибу, яка була «спервовіку»: вона все бачила, все знає, що є і що буде, ще й має стати свідком кінця світу [11]. Позитивна конотація цього символу видна у фразеологізмах «*як риба у воді*», «*битися, мов риба об лід*», «*золота рибка*». Проте «*риб'ячі очі (погляд)*» українцям здаються ознакою нерозумної людини.

Розглянемо зооніми німецької мови як маркери національного символічного світогляду німців.

Споконвіку на території Німеччини жила велика кількість **зайців** і **диких кроликів**. Заєць є улюбленим героєм німецьких казок та байок. Він отримав прізвисько *Meister Lampe* (еквівалент образу українських та російських казок «*заєць-косий*). Життя, поведінка зайців та кроликів служили основою для появи у німецькій мові цілої низки фразеологізмів. Кролики – дуже пруткі та невловимі, так що спіймати дорослого кролика важко навіть досвідченим собакам. Зайці намагаються плутати слід, роблячи величезні стрибки в сторони і назад. На цьому спостереженні ґрунтуються фразеологізми: «*wissen, wie der Hase läuft*» (букв. «знати, як заєць бігає») знати толк (розбиратися) в справі / знати, як взятися за справу; «*sehen, wie der Hase läuft*» (букв. «дивитися, як біжить заєць») – дивитися, як йдуть справи, в якому напрямку розвиваються події; «*Merken, wo der Hase liegt*» – розуміти, до якого результату прийдеш.

Схожим чином слід розглядати і фразеологізм «*ein alter Hase*» – (старий) досвідчений працівник, майстер своєї справи (букв. «старий заєць»). У цьому німецькому звороті підкреслюється досвідченість людини в професійному відношенні, відмінне знання своєї справи [4].

Таким чином, в сучасній німецькій мові фразеологізми з компонентом *Hase* не пов'язуються з поняттям «боягузливий», а підкреслюють досвідченість дорослого зайця на відміну від молодого. Поняття «боягуз» передається поєднанням «*Hans Hasenfuß*» (пор.укр. заяча душа, боягузливий як заєць). Досвідченому зайцю протиставляється фразеологізм «*kein heuriger Hase mehr sein*» (стати дорослим, самостійною людиною, букв. «не бути більше цьогоорічним зайцем» (зайченням цьогоорічного виводку)) [7, с. 53-54].

За давнім німецьким повір'ям, заєць представлявся також уособленням чорта. У багатьох народів його не дозволялося вбивати або застосовувати його м'ясо в їжу [1]. Незважаючи на це, польовий заєць і дикий кролик були улюбленими об'єктами полювання в Західній Європі. Безпосереднє відношення до полювання на зайців мають такі вирази: «*die reine (reinste) Hasenjagd*» (букв. «справжнє полювання на зайців») – побиття немовлят, «*das Hasenpanier ergreifen*» – пускатися навтьоки, «*jemandem einen Hasen in die Küche jagen*» (букв. принести з полювання на кухню зайця) – подати кому-небудь масний шматочок, зіграти на руку кому-небудь [7, с. 54].

Лисниця, згідно з давнім міфопоетичним уявленням, вважалася втіленням душі померлих, і нерідко супроводжувала душі померлих в потойбічний світ. Крім того, лисниця часто виступала в ролі перевертня і у багатьох народів вважалася чаклункою, вона володіла здатністю зникати і бути невидимою [1,с. 86-87]. У німецькій лінгвокультурі образ лисиці асоці-

юється не тільки з хитрістю («*ein schlauer Fuchs*», «*Die Füchse prellen*») і підлабузництвом («*den Fuchsschwanz streichen*») – підлабузнюватися, лизати п'яти), а також зі зрадою, напр.: «*dem Fuchs beichten*» – видати свою таємницю ворогові. Як відомо, лисиця не тільки дуже хитрий, але і дуже обережний хижак, вона відмінно вміє уникати небезпеки. Це пояснення робить більш зрозумілими фразеологізми: «*der Fuchs muß vom Loch heraus*» (букв. лисицю потрібно виманити з нори) – що справа потрібно з'ясувати, «*da kommt der Fuchs zum Loch heraus*» (букв. ось і лисиця виходить з нори) – Ось в чому справа! Нічого спільного з хитрою людиною не має фразеологізм «*ein alter Fuchs*» (букв. стара лисиця). Це досвідчена людина, що знає всі тонкощі своєї професії, старий, досвідчений працівник [7, с. 55-56].

У міфологіях багатьох народів і у німецькій міфології зокрема **ведмідь** вважався прабатьком людського роду. У багатьох мовах зооніма «ведмідь» походить слова «людина». За свідченням Олафа Магнуса, готи і сакси визначали своє походження від ведмеда. Існує також міф про вигодовування Зевса і Олександра, сина Пріама, ведмедицями. Зоонім *Bär* в німецькій мові збігається з його еквівалентом *ведмідь* в українській мові в переносному значенні по недолугості, незграбності, по силі, напр.: «*ein angeleckter Bär*» – грубий, неотесаний, «*plump wie ein Bär*» – (він) справжній ведмідь, незграбний як ведмідь, але в українській мові з цим словом немає обов'язкових асоціацій з особливим здоров'ям: «*gesund wie ein Bär*» – здоровий як бик, з сильним голодом: «*hungrig wie ein Bär*» – голодний як вовк. Також знаходимо випадки: «*einen bärischen Durst haben*» – відчувати сильну спрагу, «*jemandem einen Bären dienst erweisen*» – надати кому-небудь ведмежу послугу, «*auf der Bärenhaut liegen*» – ловити гав, бити байдики.

Негативну конотацію фразеологізми з компонентом *Bär* набувають також в таких висловлюваннях: «*einen Bären anbinden*» – надурити кого-небудь; «*Jemandem einen Bären aufbinden*» – обманювати, змусити когось повірити вигадкам; «*Einen Bären loslassen*» – вести себе необдуманно. У казках ведмеда називають *Meister Petz*. *Petz* – давніша форма *Betz*, зменшувально-пестлива форма чоловічого імені *Bernhard* [7, с. 56-57].

Для слов'ян **сова** здавна була мірилом ступеня сп'яніння. Досі кажуть «Клює носом», тобто дрімає, як сова при денному світлі [2, с. 86]. Згадуємо також асоціацію сови з мудрістю або поганого настрою, гніву («наспився мов сич»). У німців сова – символ того, над ким усі глузують, напр.: «*die Eule unter Krähen*» – біла ворона (дослівно: сова поміж ворон), «*jemanden zur Eule machen*» – висміювати кого-небудь. Сова символізує даремну, невігідну діяльність, напр.: «*Eulen nach Athen tragen*» – везти щось туди, де його є в надлишку (букв. «везти сов в Афіни»), також невдачу (щось на кшталт нашої (чорної) кішки: «*da hat eine Eule gesessen*» – справа зірвалася).

П'яниця в Німеччині порівнюється з **мавпою**, пор.: «*einen Affen (sitzen) haben*» – бути п'яним і «*sich einen Affen kaufen*» – випити, сьорбнути зайвого, напиться, що пояснюється схожістю поведінки людини в стані сп'яніння з поведінкою і кривляннями мавпи. Немає повного відповідника в українській мові до виразу «*einen Affen an jemandem gefressen haben*» – втратити розум від кого-небудь, закохатися без пам'яті в кого-небудь.

Здатність **зозулі** передбачати людям долю лягла в основу фразеологізму «*Der hört den Kuckuck nicht mehr rufen*» (букв. він більше ніколи не почує крик зозулі), який означає «він до весни не протягне». Звичка підкладати яйця в чужі гнізда відображена у «*jemandem ein Kuckucksei ins Nest legen*» (піднести неприємний сюрприз будь-кому, пор. підкласти свиню). Образ зозулі присутній у багатьох негативних виразах, напр.: «*jemanden zum Kuckuck jagen*» – послати під три чорти кого-небудь, «*zum Kuckuck gehen*» – забиратися до біса, «*des Kuckucks sein*» – зійти з розуму.

Цікавими також є фразеологізми з компонентами *Tier* (тварина), *Fisch* (риба), *Vogel* (птаха), які є загальновидовими назвами. Наприклад, про впливову людину, що займає високу посаду, жартівливо говорять: «*ein großes Tier*» (велика шишка, рос. важная птица); про людину, що не знімає при зустрічі головного убору, – «*Vögel unter dem Hut haben*» (букв. мати птахів під капелюхом); про трохи божевільну людину кажуть: «*Einen Vogel haben*» або «*den Vogel kriegen*» (втратити глузд), пор. також: «*Spatzen im Kopf haben*» – бути трохи несповна розуму (букв. мати горобця в голові, пор. з укр. таргани в голові).

Корова в давнину вважалася священною твариною і уособленням божества у багатьох народних віруваннях і в німців зокрема. Проте певні фразеологізми свідчать про те, що до корови ставилися не завжди з шанобою: «*eine milchende (melkende) Kuh*» – дійна корова, де, крім значення «джерело матеріальних благ», має ще додаткове – «яким користуються безсоромно, в особистих інтересах» [4]. Згідно з міфопоетичними уявленнями, **бик** символізував смерть і пекло, хоча смерть вважалась невіддільною від життя. Кольором смерті і пекла у багатьох народів вважався червоний (у деяких – білий). У зв'язку з цим досить показово назва бика-хранителя в хеттській мові: *alax*, пор. рос. алый; Аналогічно пор. англ. ox, нім. Ochs «бик», але хет. Ug «Смерть» [6, с.111-113].

В українській мові фразеологізм «личить, як корові сідло» еквівалентний німецькому «*daß paßt wie dem Ochsen ein Sattel*» (букв. йде як волів сідло), а «*wie der Ochs am Berge stehen*» (букв. стоїть як віл перед горою) синонімічний українському «*вирачився як баран на нові ворота*», символізуючи тупість та нерішучість. Цікавий в німецькій мові вираз, що прославляє розумну людину, «*dem kalbt der Ochse*» (букв. у нього і бик телиться).

Собака і зараз є однією з найважливіших тварин, одомашнених людиною. Цей образ має позитивну конотацію в стійких словосполученнях «*собака вірність*», «*собача відданість*», і негативну конотацію, що зустрічається частіше («*собаче життя*» «*собача смерть*», «*як собак нерізанух*», «*собаці (псу) під хвіст*», «*ганяти собак*» (про нероб), «*собака на сні*»).

Негативна конотація зооніма «собака» в німецькій лінгвокультурі підтверджується: тим фактом, що присутність пса в церкві вважалася оскверненням святого місця. Духовним особам заборонялося тримати собаку, а селяни навіть не пускали собаку в хату, тримали її поза домом [4, 172].

Як гнана істота постає собака в складі багатьох фразеологізмів, пор. укр. «*Собаче життя/смерть*», «*сучий син*»; нім. «*Hundleben*», «*Hundessohn*», «*Hundelohn*», «*hundgemein*» (підлий як собака), «*hundekalt*» (собачий холод), «*Hundsfoht*» (негідник), «*auf den Hund kommen*» («дійти до ручки»).

У Німеччині розведення **свиней** було найдешевшим видом тваринництва аж до XVIII століття. Дослідники пояснюють це великою кількістю у лісах диких кабанів, що стали родоначальником корінних порід європейських свиней, тому вони грали істотну роль в домашньому господарстві селян Німеччини і стали символом, що отримав своє відображення в звичаях країни і в мові. У німецькій культурній традиції свиня є символом багатства і благополуччя. Не дивно, що новорічні при-

вітання в Німеччині часто супроводжуються зображенням поросяти. Цим же пояснюється форма грошової скарбнички у вигляді поросяти [7, с. 57].

Позитивне ставлення до свиней в більшості німецьких міфів протиставлено їх негативній символіці в світових релігійних традиціях. У німців образ свині використовується у ролі компонента фразеологізма досить часто і з різними конотаціями. Такі вирази сягають корінням ще Середньовіччя. Так, вираз «*Schwein haben*» (розм. «кому-небудь щастить») сягає корінням часів лицарських турнірів, коли найгіршому стрілку в якості втішного призу давали свиню. Про щось незрозуміле німці говорять: «*das frisst kein Schwein, das kann kein Schwein verstehen*». У розмовній мові вживається вираз «*sein Schwein schlachten*» (в значенні «використати заощадження»).

Отже, багатозначність символічних тлумачень тварин генетично пов'язана з найдавнішими уявленнями про природу. Порівняльний аналіз анімалістичних символів в німецькій та українській лінгвокультурах показав, що сприйняття певних тварин українцями та німцями іноді співпадає майже повністю, а іноді – діаметрально різниться. Так, мовна репрезентація таких досліджуваних анімалістичних символів як *собака, ведмідь, лисиця* в українській та німецькій лінгвокультурах співпадає найбільше, у той час як конотація таких анімалістичних символів як *засць, сова, мавпа, свиня, зозуля* дещо відрізняється. Ймовірно, причина такої відмінності полягає у тому, що на формування образу кожної конкретної тварини впливали, крім об'єктивного включення цієї тварини в життя людей, ще конкретні історичні фактори, які не могли бути для різних, навіть близьких народів, абсолютно однаковими. У кожного народу створювалась своя парадигма анімалістичних символів, яка в чомусь була подібною до парадигми сусідніх етносів, а в чомусь різнилася.

Вивчення неспівпадінь між семантичним наповненням анімалістичних символів різних народів набуває прикладного значення у практиці перекладу, адже звернення до тваринних образів дуже частотне у різних мовних жанрах та сферах, у тому числі таких суспільно важливих як політика та журналістика, а відмінності у сприйнятті тих чи інших тварин у різних лінгвокультурах зумовлюють необхідність свідомо та обізнано вносити відповідні зміни при перекладі.

Література:

1. Войтович В.М. Українська міфологія. Енциклопедія народних вірувань. – К.: «ФОБ Стебеляк», 2014. – 688 с.
2. Гнатюк Г.І. Семантична характеристика архетипних слів-символів у поезії Лесі Українки / Г.І. Гнатюк // Мова і культура. – У 10 т. / Вип. 6. – Том III. Лінгвокультурологічна інтерпретація тексту. – Ч.2. – К., 2003. – С.174-182
3. Иванов В. Родное и вселенское / Вячеслав Иванович Иванов. – М.: Республика. – 1994. – 427 с.
4. Каримова Р. Х. Семантика зоонимов во фразеологии немецкого и русского языков / Р. Х. Каримова. // Известия УРГПУ. Лингвистика. – 2005. – №16. – С. 169–175.
5. Корнилов О. А. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов / О.А.Корнилов. – М.: ЧеРо, 2003. – 349 с.
6. Маковский М.М. Язык – миф – культура. Символы жизни и жизнь символов // Вопросы языкознания, 1997, № 1. – С. 73-95.
7. Мальцева Д.Г. Германия: страна и язык. Landeskunde durch die Sprache: Лингвострановедческий словарь – 2-е изд., испр. и доп. – М.: ООО «Изд-во Русские словари»; ООО «Изд-во Астрель»; ООО «Изд-во АСТ», 2001.
8. Микитів Г. В. Знаковість архетипних символів у національно-мовній картині світу українців / Г. В. Микитів // Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки. – 2012. – № 1. – С. 305-310. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_fi_2012_1_65
9. Мокиенко В. М. В глубь поговорки: Рассказы о происхождении крылатых слов и образных выражений. – 3-е изд., перераб. – СПб.: «Авалон», «Азбука-классика», 2005, – 256 с.
10. Моррис Ч. У. Основания теории знаков Семиотика: Антология / Ч. У. Моррис; сост. Ю. С. Степанов. – изд. 2-е, испр. и доп. – М.: Академический проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2001. – С. 45–97.
11. Юнг К.Г. Подход к бессознательному // К.Г. Юнг Архетип и символ. – М.: Ренессанс, 1991. – С. 23-94.
12. 100 найвідоміших образів української міфології / В. А.Завадська, Я. А. Музиченко, О. В. Таланчук, О. Б. Шалак. – Київ: «Орфей», 2002. – 466 с.
13. Fritz Hermann. Der Sitz der Sprache im Leben. Beiträge zu einer kulturanalytischen Linguistik. – De Gryuter. – Berlin\Boston, 2012. – 402 S.